

7. Сороко В. Оцінка ефективності діяльності державних службовців / В. Сороко // Вісник державної служби. – 2006. – № 2. – С. 20–26.

8. Данюк В.М. Менеджмент персоналу : [навч. посіб.] / [В.М. Данюк, В.М. Петюх, С.О. Цимбалюк та ін.] ; за заг. ред. В.М. Данюка, В.М. Петюха. – К. : КНЕУ, 2004. – 398 с.

9. Приходько С.О. Система оцінювання персоналу як ключовий елемент сучасної концепції управління персоналом публічної служби / С.О. Приходько // Теорія та практика державного управління. – 2012. – Вип. 4. – С. 437–444. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2012_4_63.

УДК 342.97:352 (477)

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ОСОБЛИВИЙ РІЗНОВИД ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Дембіцька С.Л., к. ю. н., асистент
Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

У статті досліджено питання інституту адміністративної відповідальності, юридичної відповідальності як однієї з форм державного примусу, правові норми, що регулюють відповідальність за адміністративні правопорушення. Також розглянуто питання необхідності застосування адміністративного примусу.

Ключові слова: юридична відповідальність, адміністративна відповідальність, адміністративний примус, правопорушення.

В статье исследуется вопрос института административной ответственности, юридической ответственности как одной из форм государственного принуждения, правовые нормы, регулирующие ответственность за административные правонарушения. Также рассматриваются вопросы необходимости применения административного принуждения.

Ключевые слова: юридическая ответственность, административная ответственность, административное принуждение, правонарушение.

Dembitska S.L. ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY, AS THE SPECIAL VARIETY OF LEGAL RESPONSIBILITY

The article examines the question Institute of administrative responsibility, legal responsibility, as one of the forms of coercion legal rules governing liability for administrative offenses. The questions need to use administrative coercion.

Key words: legal liability, administrative responsibility, administrative coercion, offense.

Постановка проблеми. Сьогодні стан законодавства України про адміністративну відповідальність суперечливий і недосконалий, це стосується матеріальних і процесуальних норм, які встановлюють порядок і процедуру притягнення винної особи до відповідальності. Варто підкреслити, що поняття і зміст адміністративної відповідальності останнім часом привертає дедалі більшу увагу громадськості. Сьогодні адміністративна відповідальність, без сумніву, є найпоширенішим видом юридичної відповідальності в правовій системі України і одним із найбільш дієвих правових інструментів у боротьбі з наймасовішими протиправними діяннями, якими є адміністративні проступки.

Стан дослідження. Інститут адміністративної відповідальності виник як засіб досягнення завдань управління, який, базуючись на ґрунті безмежної влади суб'єктів управління, з часом перетворився у всеохоплювальний метод державного управління. Питанням юридичної відповідальності приділяється достатньо уваги вченими в межах загальної теорії права та окремих галузевих наук. Так, питанням юридичної відповідальності у своїх наукових працях приділяли увагу В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, С.Т. Гонтарчук, Т.О. Коломоєць,

А.В. Малько, О.Ф. Скакун, А.І. Щербак та інші вчені.

Метою статті є аналіз співвідношення поняття адміністративної відповідальності, юридичної відповідальності, адміністративного правопорушення, його значення, необхідності та доцільності застосування адміністративного примусу за вчинення проступку.

Виклад основного матеріалу. Сучасна наука адміністративного права повинна розробити основні теоретичні положення гарантій законності притягнення громадян до адміністративної відповідальності, які повинні знайти своє подальше закріплення в законодавстві України про адміністративні правопорушення. Держава повинна передбачати основні умови і способи, які повинні бути визначені у законодавстві про адміністративні правопорушення для забезпечення законності під час притягнення громадян до адміністративної відповідальності та недопущення порушень прав та свобод громадян [1, с. 171]. Одним із важливих юридичних аспектів в адміністративному законодавстві є визначення правового поля впливу дії інституту примусу, а також частково мір адміністративно-процесуального забезпечення [2, с. 114].

Держава та її органи влади не можуть незворушно спостерігати за всіма випадками порушення встановленої ними законності, спробами окремих осіб підмінити загальнообов'язкові норми права і задовольняти свої потреби за рахунок порушення прав та законних інтересів інших осіб. У цих ситуаціях держава вимушена вживати адекватних заходів з метою прискітки здійснювані правопорушення, відновити порушені права і змусити правопорушника діяти в рамках законності. Дієвим способом впливу держави на правопорушника, що покликаний забезпечити його правомірну поведінку, відмовитись від спроб здійснювати протиправні діяння, виступає юридична відповідальність. Юридична відповідальність як вид державного примусу характеризується тим, що у такий спосіб приводиться в дію санкція порушеної норми права. Водночас не кожний примусовий захід держави є юридичною відповідальністю [3, с. 259].

Адміністративна відповідальність – один з основних інститутів адміністративного права, що охоплює велику кількість адміністративно-правових норм, які характеризують і регулюють цей особливий вид юридичної відповідальності. Адміністративна діяльність має на меті охорону суспільного ладу, порядку управління, прав і свобод громадян, підприємств й організацій і спрямована на зміцнення законності й правопорядку в суспільстві, виховання громадян у дусі поваги до права, честі й гідності інших громадян, держави та суспільства. Вона спрямована також на запобігання (попередження) правопорушень із боку інших осіб [4, с. 5].

У юридичній літературі існують різні, іноді суттєво відмінні один від одного підходи щодо визначення поняття адміністративної відповідальності. У найзагальнішому вигляді під адміністративною відповідальністю розуміють накладення на правопорушення загальнообов'язкових правил, які діють у державно-управлінні, адміністративних стягнень, що спричиняють для цих осіб обтяжливі наслідки матеріального чи морального характеру [5, с. 170]. Деякі вчені-адміністративісти розуміють адміністративну відповідальність як систему суспільних відносин, що забезпечує виконання адміністративно-правового обов'язку правопорушників відповідати за своє протиправне і винне діяння, яке реалізується шляхом застосування державного примусу [6, с. 107].

Варто зазначити, що пов'язують розуміння юридичної відповідальності з протиправною оцінкою поведінки, правопорушенням, що тягне за собою державний примус, покарання. Правомірні дії суб'єктів до розуміння юридичної відповідальності не входять. О.С. Йоффе і М.Д. Шаргородський розуміють під юридичною відповідальністю «міру державного примусу, яка основана на юридичному та суспільному осуді поведінки правопорушника й відображається у встановленні для нього певних негативних наслідків у вигляді обмежень особистого та майнового порядку» [7, с. 127].

Однією з основних функцій юридичної відповідальності є штрафна (каральна), тоді як

заходи захисту таку функцію взагалі не виконують. Їх функція полягає у відновленні порушеного правового положення, у забезпеченні виконання юридичного обов'язку та охорони прав і законних інтересів суб'єктів права. Однак, незважаючи на цю суттєву особливість, і заходи захисту, і міри юридичної відповідальності забезпечуються державним примусом [8, с. 18].

О.Ф. Скаун називає такі функції юридичної відповідальності: правоохоронна, правовідновлювальна, правозахисна [9, с. 689].

Науковці відзначають, що адміністративній відповідальності притаманні певні характерні ознаки. А.Б. Агапон, наприклад, називає такі характерні особливості адміністративної відповідальності: 1) накладається за правопорушення, які не мають високого ступеня суспільної небезпеки та мають назву «адміністративні проступки (правопорушення)»; 2) є наслідком протиправної дії чи бездіяльності юридичної або фізичної особи; 3) є результатом правопорушення у сфері виключно загальнодержавних інтересів [10, с. 10]. Таким чином, вбачається, що однією з основних ознак адміністративної відповідальності є те, що вона є наслідком правопорушення у сфері виключно загальнодержавних інтересів.

Одним із суттєвих важелів, які покликані регулювати суспільне життя, є інститут відповідальності через те, що він «передбачає підпорядкування окремих індивідів вимогам порядку, стабільності та інтересам інших членів суспільства. Завдяки відповідальності виникає потреба передбачати наслідки власних дій чи бездіяльності, узгоджувати задоволення індивідуальних потреб із суспільними інтересами» [11, с. 365]. Відповідальність є невід'ємним складовим елементом правового статусу, який покликаний попереджати протиправну поведінку особи – суб'єкта правовідносин та водночас стимулювати досконале виконання службових повноважень, не допускати протиправні дії або бездіяльність, яка може потягнути порушення прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб [12, с. 614].

Юридична відповідальність – це виконання обов'язку на основі державного примусу або прирівняного до нього суспільного примусу. Юридична відповідальність у позитивних правовідносинах – це не сам по собі акт примусу, а опосередковане державним примусом виконання обов'язку. Центральним і головним змістом відповідальності є примус до дотримання наявних, встановлених законом і волею сторін обов'язків, а також повага до прав, що кореспондують вказаним обов'язкам. На думку С.Н. Братуся, юридична відповідальність – атрибут, ознака обов'язку на тій стадії його реалізації, коли він не виконується добровільно, навіть за бажанням зобов'язаного суб'єкта (що характерно для кримінального правопорушення), і тому застосовується державний примус [13, с. 195]. Ми вважаємо, що юридична відповідальність існує об'єктивно, тобто вона існує незалежно від того, як сприймає та уявляє її суб'єкт, що підпадає під дію засобів відповідальності, у яких вона відображається.

За твердженням О.С. Йоффе, специфіка юридичної відповідальності полягає в покаранні, карі за скоєний делікт. Ця основна риса відрізняє юридичну відповідальність від будь-яких інших владно-примусових засобів державного впливу. На його думку, правова відповідальність – це особливий державно-примусовий захід, що покладає на відповідального суб'єкта нові, додаткові обмеження, які полягають в обмеженні або в позбавленні права, або в покладенні обов'язку (сплатити неустойку), або в позбавленні права, поєданого з покладенням обов'язку. Відповідальність як форма державного примусу, на відміну від інших державно-примусових засобів, зазначена лише в штрафних (каральних) санкціях. Тому їх реалізація не що інше, як юридична відповідальність [14, с. 39]. Ми згодні, що специфічна риса правової відповідальності відображається в обов'язку зазнавати правопорушником заходів державно-примусового впливу, тобто обов'язку відповідати за делікт.

Таким чином, юридична відповідальність є однією з форм державного примусу, а тому завжди пов'язана з державно-владною діяльністю, з її державно-правовим волевиявленням, встановлюється чи санкціонується державою. Застосовувати відповідальність, тобто вимагати звіт у діях може лише уповноважений орган або особа, яким таке право надане законом. Підставою для юридичної відповідальності є правопорушення, тобто винне діяння, яке заборонено правом під загрозою застосування заходів примусу [15, с. 189].

Для адміністративної відповідальності характерні такі властивості:

- це один із самостійних видів правової відповідальності (разом із кримінальною, дисциплінарною та цивільно-правовою);

- це специфічна форма правового реагування з боку держави в особі її компетентних органів на певну категорію протиправних проявів;

- це державно-репресивний захід як результат протиправної поведінки особи;

- це один із видів державного примусу, зокрема, адміністративного його різновиду (одна із ланок заходів адміністративного примусу);

- це водночас правовий обов'язок правопорушника дати відповідь перед повноважним державним органом щодо своїх неправомірних дій і понести за це певне покарання;

- юридичною підставою для настання адміністративної відповідальності, як правило, є окремий вид правопорушень – адміністративні проступки;

- засобами реалізації адміністративної відповідальності є самостійні юридично-репресивні (примусові) заходи – адміністративні стягнення;

- адміністративна відповідальність реалізується в установлених законом формах та порядку, які чітко визначені адміністративно-процесуальними нормами тощо [16, с. 20].

Завданням адміністративної відповідальності є охорона суспільних відносин, сформованих у процесі діяльності щодо виконання

повноважень державних органів, від протиправної поведінки; гарантування прав громадян; виховання суб'єктів правовідносин у дусі дотримання різних адміністративних правил [17, с. 223].

На наш погляд, цікавим видається визначення адміністративної відповідальності, запропоноване Т.О. Коломоєць: «Адміністративна відповідальність – це різновид правової відповідальності, специфічна форма негативного реагування з боку держави в особі її компетентних органів на відповідну категорію протиправних проявів (передусім, адміністративних проступків), згідно з якою особи, що скоїли ці правопорушення, повинні дати відповідь перед повноважним державним органом за свої неправомірні дії і понести за це адміністративні стягнення в установлених законом формах і порядку» [18, с. 133].

Таким чином, у сучасній науці адміністративного права адміністративну відповідальність здебільшого пов'язують із застосуванням заходів державного примусу, розглядають як передбачену санкціями правових норм реакцію на правопорушення, як реалізацію застосування санкцій. Адміністративну відповідальність не можна сприймати окремо від інших видів відповідальності, оскільки в їх основі лежить необхідність відповідати за власні дії, протиправні вчинки, брати на себе вину за їх наслідки.

Отже, адміністративна відповідальність – це один із самостійних видів правової відповідальності, засіб охорони встановленого державою правопорядку, специфічна форма правового реагування з боку держави в особі її компетентних органів на певну категорію протиправних проявів і наслідок винного антигромадського діяння. Вона врегульовується та захищається, як правило, у позасудовому порядку, є одним із видів державного примусу [19, с. 77].

Ми поділяємо думку, що адміністративна відповідальність – це самостійний вид юридичної відповідальності, що є формою правового регулювання з боку держави у вигляді державно-репресивного заходу (державного примусу) щодо осіб, які вчинили адміністративне правопорушення, з метою їх покарання. При цьому притягнення до відповідальності здійснюється в адміністративному порядку і регламентується нормами адміністративного права, а суб'єктом притягнення до відповідальності виступає орган адміністративної юрисдикції, який не перебуває з особою, що притягається до відповідальності, у відносинах службового підпорядкування [20, с. 209].

Отже, адміністративна відповідальність – це забезпечений державним примусом обов'язок фізичної або юридичної особи знати обмежень матеріального, організаційного чи особистого характеру відповідно до стягнення, накладеного в адміністративному порядку органом адміністративної юрисдикції на цю особу за вчинення нею передбаченого законом протиправного діяння.

Адміністративна відповідальність може наставити не тільки за порушення правил, встановлених адміністративно-правовою нормою, а й за порушення норм інших галузей пра-

ва (застосування заходів адміністративного впливу до особи, що вчинила злочин, який не становить великої суспільної небезпеки) [21, с. 24].

Адміністративна відповідальність становить особливий різновид юридичної відповідальності. Традиційно правову відповідальність пов'язують із застосуванням заходів державного примусу, розглядають її як передбачену санкціями правових норм реакцію на правопорушення, як застосування і здійснення санкцій. Заходи юридичної відповідальності, які застосовують до правопорушника і які він зобов'язаний виконати, приводять до його обтяжливих майнових, моральних чи інших позбавлень. Таким чином, правопорушник «тримає відповідь» перед державою за неправомірну поведінку [22, с. 6].

Д.Н. Бахрах звертає увагу на те, що адміністративній відповідальності притаманні усі ознаки юридичної відповідальності: регулюється нормами права, виявляється в офіційному осудженні за правопорушення особи та застосуванні до нього в процесуальній формі санкцій правових норм уповноваженими на те суб'єктами влади [23, с. 517].

Адміністративна відповідальність відіграє важливу роль у забезпеченні правопорядку в суспільному житті серед інших видів відповідальності. Важливе значення адміністративної відповідальності пояснюється насамперед тим, що адміністративні правопорушення є одними з найпоширеніших з усіх видів правопорушень. І хоча суспільна небезпека (шкідливість) кожного окремого адміністративного правопорушення є невеликою, але загальна сумарна кількість адміністративних правопорушень становить значну загрозу для держави і суспільства та потребує адекватного реагування [24, с. 21].

Висновки. Сьогодні адміністративна відповідальність, без сумніву, є найпоширенішим видом юридичної відповідальності в правовій системі України і одним із найбільш дієвих правових інструментів у боротьбі з наймасовішими протиправними діяннями, якими є адміністративні проступки. Адміністративна відповідальність як один із видів юридичної відповідальності є специфічним методом внутрішнього, державного примусового впливу на поведінку окремих осіб, що вчинили правопорушення. Таким чином, у сучасній науці з адміністративного права адміністративну відповідальність здебільшого пов'язують із застосуванням заходів державного примусу, розглядають як передбачену санкціями правових норм реакцію на правопорушення, як реалізацію, застосування санкцій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шуковська Г.В. Деякі проблеми гарантій законності притягнення громадян України до адміністративної відповідальності / Г.В. Шуковська // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: тези доповідей на Третій звітній всеукраїнській науковій конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів. – Львів : ЛьвДУВС, 2009. – С. 170–173.
2. Жумагулов М.И. Административное задержание как мера административно-процессуального пресечения /

М.И. Жумагулов // Научные труды КазГЮУ. – Астана, 2002. – Вып. 3. – С. 114–116.

3. Коломоєць Т.О. Щодо питання визначення адміністративно-правового примусу / Т.О. Коломоєць // Держава і право: зб. наук. пр. Серія «Юридичні і політичні науки». – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. – Вип.19. – С. 258–265.
4. Ляхович У.І. Адміністративна відповідальність : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів] / У.І. Ляхович. – Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. – 170 с.
5. Адміністративне право України : [підручник] / за заг. ред. проф. Ю.П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 543 с.
6. Мельников В.А. Административное право Российской Федерации (Общая часть) : [учеб. пособие] / В.А. Мельников. – Волгоград : Изд-во Волгоград. акад. МВД России, 2008. – 172 с.
7. Йоффе О.С. Вопросы теории права / О.С. Йоффе, М.Д. Шаргородский. – М. : Юрид. лит., 1961. – 386 с.
8. Алексеев С.С. Общая теория права / С.С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1981. – Т. 1. – 252 с.
9. Скакун О.Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс) : [учебник] / О.Ф. Скакун. – Х. : Эспара, 2005. – 840 с.
10. Агапов А.Б. Административная ответственность : [учебник] / А.Б. Агапов. – М. : «Статут», 2000. – 251 с.
11. Довгий Т. Соціально-правова сутність відповідальності державних службовців / Т. Довгий // Ефективність державного управління: збірник наукових праць. – 2010. – Вип. 25. – С. 363–370.
12. Ладика Ю.В. До питання про визначення адміністративно-правового статусу працівників органів внутрішніх справ України / Ю.В. Ладика // Митна справа. – 2011. – № 6(78). – Ч. 2. – Книга 2. – С. 609–616.
13. Братусь С.Н. Юридическая ответственность и законность (очерк теории) / С.Н. Братусь. – М. : Городец-издат, 2001. – 208 с.
14. Йоффе О.С. Вина і відповідальність по радянському праву / О.С. Йоффе // Радянська держава і право. – 1972. – № 9. – С. 38–42.
15. Александров В.М. Особливості адміністративної відповідальності військовослужбовців / В.М. Александров // Проблеми систематизації законодавства України про адміністративні правопорушення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції : у 2 ч. – Сімферополь, 2006. – Ч. 2. – С. 188–195.
16. Гонтарчук С.Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України. Адміністративно-юрисдикційні повноваження органів внутрішніх справ : [навчальний посібник]. – К., 1995. – 78 с.
17. Гарасимів О.І. Адміністративна відповідальність як різновид юридичної відповідальності працівників органів внутрішніх справ / О.І. Гарасимів, О.В. Захарова // ЛьвДУВС. – 2013. – №1. – С. 220–231.
18. Адміністративне право України : [підручник] / за заг. ред. О.Т. Коломоєць. – К. : Істина, 2008. – 219 с.
19. Адміністративне право України : [навчальний посібник] / за заг. ред. Т.О. Коломоєць, Г.Ю. Гулевської. – К. : Істина, 2007. – 216 с.
20. Муравка В.П. Поняття адміністративної відповідальності за порушення лісового законодавства / В.П. Муравка // Правоохоронна діяльність: конституційні та адміністративно-правові аспекти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Львів : ЛьвДУВС, 2013. – С. 208–211.
21. Додин Е.В. Понятие и виды оснований административной ответственности / Е.В. Додин // Общетеоретические проблемы административно-правового обеспечения общественного порядка. – К., 1982. – С. 23–30.
22. Адміністративна відповідальність в Україні : [навч. посіб.] / [уклад.: М.І. Городинський, В.А. Гуменюк, Г.В. Джагунов та ін.] ; за заг. ред. А.Т. Комзюка. – Х. : Ун-т внутр. справ, 1998. – 120 с.
23. Бахрах Д.Н. Административное право : [учебник для вузов] / Д.Н. Бахрах, Б.В. Россинский, Ю.Н. Стариков. – 2-е изд., изм. и доп. – М. : Норма, 2006. – 800 с.
24. Матіос А.В. Адміністративна відповідальність посадових осіб / А.В. Матіос. – К. : Знання, 2007. – 223 с.